

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR IV
VOLUME 4

Accepted on December 22th 2015, at the 9th meeting of the SASA Department of
Languages and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2016

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности,
22. децембра 2015. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Ђорђевић и академика *Предрага Пийера*

Уредник

академик

МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД

2016

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Припрема
НМ либрис, Београд

Штампа
Planeta print, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2016

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године.

Прилози се објављују без измена, а нема текстова оних говорника који свој рад нису доставили. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
20. I 2015 – 22. XII 2015.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручни сарадник
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Драме. 1–5 / Душан Ковачевић.....</i>	<i>11</i>
<i>Речник њојмова ликовних умејносћи и архитектуре. Том 1, А–Б</i>	<i>25</i>
<i>Како најисаји и објавији научно дело / Зоран В. Појовић</i>	<i>35</i>
<i>Зборник радова Византиолошкој инсћијуи. Књ. 50, 1–2. Mélanges Ljubomir Maksimović / уредници Бојана Крсмановић, Срђан Пиривајрић</i>	<i>53</i>
<i>Србија и Венеција : (VI–XVI век) / Момчило Сјремић.....</i>	<i>61</i>
<i>Зборник радова и сажејака / 4. Конјрес Удружења за ајтеросклерозу Србије са инјтернационалним учешћем, Београд, 20–23. новембар 2014. ; [уредници Владимир Кањух, Небојша М. Лалић]</i>	<i>73</i>
<i>Срјски језик на Косову и Мејохији данас : (социолинјисћички и линјвокулјуролошки асјектј) / Мијира Рељић</i>	<i>81</i>
<i>Зборник Инсћијуи за срјски језик САНУ. [Књ.] 2, Срјски језик и акјуелна њијања језичке њолијике / јлавни уредник Срејо Танасић.....</i>	<i>81</i>
<i>Пејар С. Јовановић : исјраживач у јеојрафији – јрејалац у друшјву</i>	<i>103</i>
<i>Генетјички модификовани орјанизми : чињенице и изазови : зборник радова са научној скуја одржаној 22–23. окјобра 2013. јодине / уредник Марко Анђелковић</i>	<i>111</i>

<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен научнику, државнику и председнику Српске краљевске академије Стојану Новковићу (1842–1915–2015).....</i>	<i>123</i>
<i>Italy's Balkan Strategies (19th–20th Century) / edited by Vojislav G. Pavlović ; editor in chief Dušan T. Bataković</i>	<i>141</i>
<i>Црквена историја Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I / Предраг Комаћина ; уредник Љубомир Максимовић</i>	<i>141</i>
<i>Топонимија Бањске хривуље : ка осмишљању старосрпског топонимског речника и бољем познавању топонимских именословних образаца / Александар Лома.....</i>	<i>153</i>
<i>MIKLOSICHIANA bicentennialia : зборник у част двестоту годишнице рођења Франца Миклошича / уредници Јасмина Грковић-Мејор, Александар Лома.....</i>	<i>153</i>
<i>Моје историје развоја Србије / уредник Часлав Оцић</i>	<i>169</i>
<i>Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Књ. 19, Оцић – јединастник / [председник Уредничког одбора Стефан Ристић ; уредници Даринка Горићан Премк ... и др.]</i>	<i>181</i>
<i>Срби и Први светски рат 1914–1918 : зборник радова са међународног научног скупа одржаног 13–15. јуна 2014. / уредник Драгољуб Р. Живојиновић.....</i>	<i>193</i>
<i>Законик цара Стефана Душана. Књ. 4, том 1–2 / уредници Коста Чавошки, Ђорђе Бубало</i>	<i>205</i>
<i>Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914. Књ. 1–7, св. 1–42 / уредници Васа Чубриловић, Радован Самарџић, Василије Ђ. Крстић</i>	<i>221</i>
<i>Између завичаја и туђине : сустрети различитих култура у српској књижевности / Светозар Кољевић. – Нови Сад : Академска књига : Огранак САНУ у Новом Саду, 2015</i>	<i>237</i>
<i>Сто десет година Српског дијалектолошког зборника</i>	<i>245</i>

<i>Др Аћим Медовић : (1815–1893) : животи и дело : зборник радова с научној скући поводом 200 година од рођења / уређивачки одбор Радоје Чоловић, Владимир Кањух, Брана Димићријевић, Снежана Вељковић, Јелена Јовановић Симић</i>	<i>261</i>
<i>Ватикан и Први светски рат : 1914–1918. Књ. 1–3 / Драгољуб Р. Живојиновић</i>	<i>277</i>
<i>Лингвистичка славистика : студије и чланци / Предрај Пићер</i>	<i>289</i>
<i>Српски у крућу словенских језика : граматичка и лексичка поређења / Предрај Пићер</i>	<i>289</i>
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	<i>303</i>

Др Аћим Медовић : (1815–1893) : живот и дело : зборник радова с научног скупа поводом 200 година од рођења / уређивачки одбор Радоје Чоловић, Владимир Кањух, Брана Димитријевић, Снежана Вељковић, Јелена Јовановић Симић. – Београд : САНУ : Српско лекарско друштво, 2015

Говорили: академик Владимир Кањух
проф. др Снежана Вељковић
академик Радоје Чоловић

У Београду, уторак 24. новембар 2015. у 13 часова

АЋИМ МЕДОВИЋ МЕЋУ СРБИМА

На овом месту, пре коју годину, приказали смо два зборника. Један је био у целости посвећен Лази К. Лазаревићу. Написао је десетак приповедака, не више, али је његово место у српској књижевности непомериво, јер му је све што је написао антологијско. Мање се зна, уз школску лектуру то се не помиње, оно што је уверљиво приказано на научном скупу, о његовим пионирским подухватима у медицини. Други зборник, на истој Трибини приказан, донео је ликове, људске и научне, лекара-извањаца који су у деветнаестом веку дошли у Србију и наших знаменитих професора који су оснивали београдски Медицински факултет. Реч је о књизи, првој у низу, коју је написао академик Радоје Чоловић, по правилима Академијине едиције „Живот и дело српских научника“, у Прилозима за историју српске медицине. На почетку је животопис, стручна оцена и библиографија др Аћима Медовића.

У априлу ове године, за двестагодишњицу рођења, САНУ и Српско лекарско друштво организовали су научни скуп, потом и одмах објавили зборник радова са тог скупа, а све о др Аћиму Медовићу, који је рођен у Подвизову,

у Галицији, 1815, у Србију као „бечки лекар“ стигао 1842, примио српско поданство, прешао у православље, посрбио своје име и остао у Србији до своје смрти 1893.

Научни скуп о др Аћиму Медовићу припремио је Организациони одбор: академик Радоје Чоловић, председник, академик Владимир Кањух, проф. др Брана Димитријевић, проф. др Снежана Вељковић и др Јелена Јовановић Симић, секретар. Исти Одбор уредио је и зборник радова са скупа, истичући у уводном тексту да је то најмање што су др Медовићу „Српска академија наука и уметности, као своме почасном члану, и Српско лекарско друштво, као своме оснивачу и првоме председнику, могли да ураде да би обележили 200. годишњицу од његовог рођења“.

Говоре: академик Владимир Кањух, проф. др Снежана Вељковић, академик Радоје Чоловић.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

ВЛАДИМИР КАЊУХ

ЖИВОТ, РАД И ДЕЛО ДР АЋИМА МЕДОВИЋА

Ако претходно бацимо поглед на извештаје о судбини српских лекара који су учествовали у ратовима Србије крајем 19. и почетком 20. века (два српско-турска рата 1876–1878; српско-бугарски рат 1885 – наш пораз на Сливници, који је Бугарска узела као дан своје Армије; два балканска рата 1912–1913; и Први светски рат 1914–1918), најчешће, нажалост, наилазимо на следећи скоро стереотип: прекинуо студије медицине и одмах дошао у Србију као добровољац; погинуо; умро од пегавца; заробљен – пуштен – умро од исцрпљености или ТБЦ; др Лаза К. Лазаревић (1851–1891), аутор Лазаревићевог а не Lasague-овог знака код ишијаса, први геријатар у свету, дописни члан СКА, умро у 40. години од ТБЦ.

Притом, Србија им није увек била захвална. Само два примера. Швајцарски форензичар др Арчибалд Рајс, писац тестаментарне књиге *Чујше Срби*, умро је 1929. у 54. години, разочаран понашањем елите српског народа. Патолог и онколог проф. др Ђорђе Јовановић (1871–1932), пионир учења о аутоагресији у свету, један од триумвира – оснивача Медицинског факултета у Београду 1920. и дописни члан СКА, обесио се после инцидента са генералом Петром Живковићем, председником Владе.

Овај стереотип, међутим, срећом, избегао је др Аћим Медовић. Дошао је у Србију својом вољом, примио српско поданство и православну веру, оженио

се Српкињом, до краја живота савесно радио и умро и сахрањен у Србији. Притом, Србија му је пружила све могућности за рад и иницијативе, поштовала га и ценила и још за живота му се достојно одужила. Ми данас (24. новембра 2015. у САНУ), 200 година од његовог рођења, промовишемо њему посвећену књигу као српском великану.

Аћим Медовић је рођен 1815. у Подвиздову, у Галицији, Аустрија (данашња Пољска). Гимназију је завршио у Подолини у Пољској. Филозофију је завршио према једнима у Лавову, према другим у Бечу. Медицину је завршио у Бечу 26. октобра 1841 – докторирао 10. априла 1842. године и стекао диплому „доктор медицине и хирургије и родитељствене науке“.

Дошао је у Србију 1842. (као други од 32 Пољака). Своје крштено име Јоахим Медович посрбио је у Аћим Медовић. Из аустријског је прешао у српско поданство (1845.). Брзо је научио српски језик (а знао је већ пољски, словачки, немачки, латински и француски). Прешао је, како каже, у „Православну нашу хришћанску веру“. Био је осведочени српски патриота.

У својој молби за службу у Србији 1842. пише Високославном Попечитељству внутрени дела: „Подписати је решио се службу Народњу у Србији примити како лекар, и препоручује се овим на опразњено место таквога у Окружију Смедеревском или Пожаревачком за окружног физикуса. Он своје исцање подкрепљава следећим разлозима: Исти је по гласу његови Диплома, Доктор Медицине и родитељствене науке, и ученик је Високе Школе Бечке, од које је он своје учене степене получио још прије године дана“.

После стицања српског поданства, положио је следећу заклетву 22. маја 1845. у Пожаревцу: „Ја, Аћим Медовић, кои сам досад поданик Аустријски био, ступајући у сажитељство Србско, заклињем се Богом живим, да ћу као и други рођени Србин владајућему Књазу Србском свагда веран бити, да ћу Устава земаљскога, закона и уредба совестно придржавати се, власти земаљске слушати и њима покоравати се; да ћу данак [...] и остала сва бремена земаљска, која се налагала буду, тачно плаћати и носити и све дужности сажитељно Србскоме своиствене војесобно и вољно изпуњавати. Тако ми Бог помогао, и тако да могу одговор дати на његовом страшном Суду“.

Венчао се у Саборној цркви у Београду 19. августа 1845. са Екатеринејом Јововић, ћерком Стефана Јововића, начелника Среза Космајског, Округа Београдског. Кум на венчању је био Илија Гарашанин.

Поред стручног рада, бавио се здравственим и другим просвећивањима српског народа. У његовим текстовима, може се видети жарка жеља за просперитетом српског народа и жаљење што се то не дешава потребном брзином, да би се премостило вишевековно заостајање и сустигли напредни народи Европе. У здравственим и другим описима Округа пожаревачког, Друштву српске словесности најавио је рад 1849: „Лекарско-статистичко земљописаније Окружија пожаревачког“, са детаљном картом тог окружја и

притом се пожалио да у Пожаревцу не може наћи потребни материјал за цртање и писање, па је молио да му се тај материјал пошаље из Београда.

Успешно се бавио и стручно-научним радом: Истраживање голубачке мушице; сузбијање епидемије колере; калемљење крављих богиња; проблематика судске медицине и хигијене итд – 29 библиографских јединица. Рад на истраживању голубачке мушице спада у прве медицинске научне радове у Србији. Радило се о јединственом обољењу стоке и људи. Наиме, у притокама Дунава око Голупца, ројиле су се голубачке мушице, које су улазиле у нос и уста стоке и људи и доводиле до угушења. Обољење је спонтано нестало када је подигнута Ђердапска брана јер је повишени ниво воде у Дунаву пре бране онемогућио животни циклус голубачке мушице.

Аћим Медовић је представљао Србију на следећим међународним стручним састанцима: Међународни конгрес лекара ветеринарске медицине у Цириху 1867. (у то време Србија их, практично, није имала, па су се, посебно окружни физикуси морали бринути и о здрављу стоке јер су од неких њених болести оболевали и људи); Скуп „Природословних научењака“ у мађарској бањи Махадији (Херкуланум), од 15. до 21. 09. 1872; са др Јованом Валентом и др Владаном Ђорђевићем био делегат на Трећем међународном лекарском конгресу у Бечу 1873.

Др Емерик Линденмајер, секретар Санитетског одељења у Попечитељству внутрених дела (у оквиру кога се у Кнежевини и Краљевини Србији Санитет налазио све до после Првог светског рата), запазио је Аћима Медовића, тако да га је после 10 година службе на месту физикуса Округа пожаревачког позвао у Београд, и 24. маја 1852. поставио за привременог „столоначелника у Попечитељству внутрених дела“, а 15. маја 1853. за Сталног секретара.

Треће радно место Аћима Медовића (после физикуса Округа пожаревачког и секретара Санитетског одељења Попечитељства внутрених дела) је било Указом постављење за професора судске медицине и јавне хигијене на Великој школи. Био је писац првих уџбеника судске медицине на српском језику.

Аћим Медовић је учествовао у ратовима Србије: у два српско-турска рата 1876–1878. организовао је резервне ратне болнице. Управљао је Болницом у Београду са 158 кревета; у француско-пруском рату 1870. послат је од Српске владе, са још два лекара, да „изучи организацију пруске ратне санитетске службе“. Успели су да сагледају позадинску службу али им није био дозвољен долазак на само бојно поље.

Аћим Медовић се строго придржавао тачке 23 *Настављенија за окружне лекаре и физикусе*: „Да се окружни лекари не имају мешати у политику, имајући довољно посла занимати се својим лекарским дужностима“.

За свој успешни лекарски и друштвени рад добио је значајна признања: одликован је Таковским крстом 1877. и 1878; изабран је за првог председника

новооснованог Српског лекарског друштва 1872. (предложио да медицинска терминологија буде на латинском и грчком језику и да се употребљавају народни називи док све то не озакони СЛД); кореспондентни члан Друштва српске словесности (28. дец. 1847); редовни члан Српског ученог друштва, Одсека за науке природословне и математичке (29. јул 1864.) и његов секретар 1869–1870; почасни члан Српске краљевске академије (15. нов. 1892).

Због нарушеног здравља отишао је раније у пензију (1887). Умро је 23. маја (по новом календару) 1893. у Београду, у 79. години од „парализе срца“. Сахрањен је на Старом београдском гробљу.

СНЕЖАНА ВЕЉКОВИЋ

ШТА НИСМО ЗНАЛИ О ДР АЋИМУ МЕДОВИЋУ?

Задовољство ми је да сам данас овде и да могу да кажем неколико нових речи и података о др Аћиму Медовићу, српском лекару из средине и друге половине 19. века. Пореклом Пољак, дошао је у Кнежевину Србију и у њој поштено и часно радио 45 година и на много начина допринео развоју српског санитета, медицинске науке и младе државе.

О др Аћиму Медовићу се најзглед СВЕ знало и пре одржавања овог научног скупа. Академик Радоје Чоловић написао је исцрпну његову биографију у књизи *Истакнутии српски лекари и њрофесори*, коју је издао Медицински факултет у Београду 2009. И кад је академик Чоловић позвао чланове Секције за историју медицине Српског лекарског друштва и предложио да се поводом двестоте годишњице рођења Аћима Медовића направи у Академији један научни скуп – дочекали смо то са задовољством, јер је то било и признање раду Секције. Мада, признајем, моја прва мисао је била: „Па шта сад има ново да се каже о Медовићу?“

Предлог да др Медовића прикажем као аутора првог уџбеника судске медицине и првог професора медицинског предмета на Великој школи прихватила сам веома радо, али понављам, веровали смо да се о томе већ СВЕ зна. Другу тему, о утицају Аћима Медовића на стварање српског санитетског законодавства, одбио је један колега, тврдећи да сигурно зна да Медовић није написао ниједан члан ниједног санитетског закона. Да нигде нема ни помена о томе. Академик Чоловић је тада понудио мени да обрадим ту тему – и убедио ме, углавном снагом свог ауторитета.

Набавила сам све три књиге које је написао и објавио Аћим Медовић у Србији. То су *Судска медицина за љравнике*, издата 1865, и двотомно дело *Државно лекарство: односно Судска медицина* (1866) и *Саниџејиска љолиџа* (1871). Најпре сам их прелистала, потом пажљиво прочитала.

Затим сам се упутила у Архив Србије да тражим аутентичну документацију о Аћиму Медовићу. О раду у Архиву стекла сам већ извесно искуство бавећи се аматерски историјом медицине и осетила сам задовољство које пружају стари рукописи, понекад тешко читљиви. Прегледала сам Санитетски фонд Министарства унутрашњих дела и Фонд Велике школе, у периоду од 1841. до 1896, када је Аћим Медовић живео и радио у Србији. У томе ми је немало помогао господин Љуба Поповић, коаутор у другом раду, иначе професионални архивиста и историчар који увек зна где се шта налази, или где да се тражи.

Овде сада треба поменути у каквом се стању налази архивска грађа из 19. века у Архиву Србије. Документи су записани у регистре, потом у деловоднике, сложени у фасцикле и уредно, архивским сигнатурама обележени. Али, највећим делом недостају. Тачније, у периоду који сам споменула, сачувано је 10 до 15 % грађе, највише до 20% у појединим годинама.

И као што се понекад, кад се нешто чита, чита и између редова, тако се у раду с архивским материјалом понекад на основу нађених докумената закључује и оно што није дословно забележено.

На основу те оригиналне архивске грађе недвосмислено сам утврдила: прво – да др Аћим Медовић није био први професор судске медицине на Великој школи, и друго – да је учествовао у стварању санитетског законодавства много више него што се донедавно сматрало.

Др Аћим Медовић радио је две и по деценије (1843–1879) у Санитетском одељењу, најпре као столоначелник, а затим као секретар за време два начелника: др Емериха Линдермајера (старији од њега, искусан, одан, добар познавалац санитета у Србији) и др Стевана Милосављевића (млад, неискусан, дипломирао у Паризу). Да не буде забуне, Санитетско одељење чинили су тада само начелник и секретар, и један или два писара.

Пре свега треба дати једно кратко, додатно објашњење. Камен темељац у организацији народног здравља постављен је 1779. године када је немачки лекар Јохан Петер Франк објавио прву књигу из свог шестотомног дела под називом *Јединствени њојџуни систем медицинске њолицје*.

Франк је тврдио да је дужност државе да брине о здрављу својих поданика. У књигама је изложио скуп државних прописа и програма за чување здравља појединца и заштиту становништва од болести.

Увео је, такође, појам *Medizinische Polizei*, који је на све језике дословно преведен као – медицинска полиција. Медицинска полиција је била систем који је доносио и спроводио прописе који треба да обезбеде благостање и безбедност државе и добробит појединца. Мада је превод у суштини нетачан, овај термин одмах је широко прихваћен јер је назив *њолицја* асоцирао на принуду и казну. Касније је много више био у употреби назив санитетска полиција.

Франкове књиге су представљале стручну базу за успостављање општег хигијенско-здравственог и социјално-медицинског система у свим деловима државе, што ће се реализовати тек у следећем, 19. веку. Сличан процес је захватио и земље истог језичког и образовног система, државе југоисточне Европе.

Утицај Франкове доктрине о, говорећи садашњим речником, народном здрављу, превентивној медицини и државној организацији здравствене заштите, био је велики. Ширили су га професори који су, на немачким и аустријским универзитетима, предавали студентима права и медицине предмет медицинска/санитетска полиција.

Ти професори су истовремено писали уџбенике и приручнике који су били намењени нелекарима: правницима, адвокатима и полицијским службеницима. Због тога се у то време, у првој половини 19. века, појавило неколико књига/уџбеника/приручника из ове области. Неки од њих и у по неколико издања.

Тако је и студент медицине у Бечу Joachim Midowicz стекао знања из ове области. А када је у Србији постао др Аћим Медовић, секретар у Санитетском одељењу Попечитељства унутрених дела, сматрао је да та, тада нова, модерна и актуелна медицинска знања треба да се уведу и ухвате корен у Кнежевини Србији.

Сам др Медовић, кад је дошао у Србију и био постављен за окружног физикуса у Пожаревцу, радио је, као и сви други лекари, према тзв. *Пацекеном закону*. То је било *Настављеније за окружне лекаре и физикусе*, из 1840, састављено од 23 члана којима су регулисане обавезе и рад лекара. Са мањим изменама важиће следеће четири деценије и представљаће основ за сва каснија санитетска законска акта.

Треба напоменути и то да су у периоду владе Уставобранитеља (1838–1858) у Србији организоване државне институције, доношени бројни закони и осниван је бирократски апарат. Године 1844. донет је *Законик грађански за Књажество Србија*, написан по угледу на аустријски *Ойшши грађански законик* из 1811, потом закони о Државном Савету, Кнежевој канцеларији, Централној управи, Окружним судовима, Апелационом суду... У односу на ову законодавну активност, има се утисак да је санитетско законодавство било запостављено. То је један разлог више због чега се истраживало како су стварани закони српске санитетске службе.

Др Аћим Медовић је премештен у Београд 1852. и кнежевим указом постављен најпре за привременог столоначелника Оделенија санитета у Попечитељству унутрених дела.

У исто време, маја 1852, кнез је, на предлог Совјета, донео Указ о установљењу Сталне лекарске комисије при Санитетском одељењу. Овом комисијом Санитетско одељење добило је стално стручно тело које се бавило

свим важним лекарским предметима и лекарским наредбама, велики утицај имајући на опште здравље људи, али и решавањем свих проблема из области санитетске струке који се имају вишем месту подносити. Мишљење о свим лекарским предметима и проблемима комисија је подносила директно попечитељу внутрених дела, касније министру унутрашњих послова.

Две године касније, 1854, др Аћим Медовић постављен је за секретара Санитетског одељења, истовремено и за деловодитеља Сталне лекарске комисије. На том месту остаће годинама и на том месту имао је прилике да испољи све своје стручно знање. По књигама које је написао и касније објавио види се да је он помно пратио шта се догађало у области чувања и регулисања народног здравља. Користио је ставове аустроугарског законодавства, прилагођавајући их потребама санитета у држави Србији.

Најпре, неколико речи о књизи др Аћим Медовића – *Судска медицина* (издата 1865), не улазећи у приказ развоја и примене судске медицине у Хабзбуршкој монархији нити мере у којој се предавала на њеним универзитетима.

На предњој корици је писало: *Судска медицина за љравнике како је ове ѿгодине у Великој школи београдској љредавао Аћим Медовић, Медицине Докѿтор, бабичења Маѿисѿшер, љри Књ. Србск. Минисѿиарсѿиву унутѿрашњих дела, Одсеку Саниѿиарном секретѿар, Србском ученом друшѿиву редовни члан.* На основу наслова закључено је да је ово први уџбеник судске медицине за правнике, а самим тим и да је Аћим Медовић први професор ове науке на Великој школи.

У прилог томе говори и податак да је, кад је 1863. у Београду основана Велика школа, у члану 8 *Закона о устѿројсѿиву Велике школе (Академије)*, судска медицина била један од десет обавезних предмета који ће се предавати на Правном факултету.

Подаци из Архива Србије су следећи:

Др Медовић пише 6. октобра 1864. заступнику министра просвете Кости Цукићу и подноси на увид „Програм за предавање ‘Судске медицине за правнике’ уз молбу да му се повери предавање истог предмета“. Како је Академијски савет ставио неке примедбе на програм, министар је обавестио др Медовића да ће да му повери предавања из судске медицине у следећем течају (тј. следеће школске године).

Неколико месеци касније, 28. јула 1865, др Медовић опет пише министру и обавештава га да је за време судског одмора, у Великој школи, приватно предавао судску медицину чиновницима судске струке.

Од бележака које су „исти чиновници учинили међу собом“, написао је др Медовић љриѿремни гео *Судске медицине, љо Берѿману* (Карл Бергман је био професор судске медицине на Правном факултету Универзитета у Гетингену).

Министар је одобрио да се у Правителственој књигопечатњи штампа неколико стотина примерака *Судске медицине* и за то је одобрен кредит од 50 дуката цесарских,

Књига је литографисана, издата, али др Медовићу нису поверена предавања из судске медицине у Великој школи.

За доцента судске медицине и дијететике на Правном факултету Велике школе постављен је 5. октобра 1865. Милан Јовановић, млади лекар који је те године дошао у Београд из Беча. Будући академик Милан Јовановић Морски.

Следеће, 1866. године, др Аћим Медовић је објавио књигу *Судска медицина за судске, полицајне и саниџејске званичнике, адвокате и остале љиванике*. То је био први део двотомног дела под називом *Државно лекарство, за љиванике и лекаре*. Укратко, она представља проширено и допуњено издање литографисаног уџбеника из 1865, обогато примерима из судско-медицинске праксе, а на основу искуства које је др Медовић стекао као „окружни физикус“.

Други део, под насловом *Саниџејска полиција љрема начелима љравне државе (по Ширмајеру) са неколиким љримедбама и назначењем љосиојеђих у кнежевини Србији саниџејско-полицајних закона и уредаба и насиављења љлавнијих љройиса и љоука за полицајне и саниџејске званичнике* – објављен је 1871. године. Ширмајер, на кога се Медовић позива, био је од 1849. до 1872. професор судске медицине на Универзитету у Хајделбергу.

Процедура се понављала. Медовић је упутио рукопис министру просвете и црквених дела Димитрију Матићу, овај је проследио Школској комисији, која се уверила да је „ово дело исто онако важно и за нас потребно, као што је важна *Судска медицина* [...] па како је то дело са особитом пажњом и са чистим језиком написано, то је комисија препоручила да је за наше правослове и административне чиновнике, потребно [...] да се она о владином трошку наштампа“. Књига је одштампана, др Медовићу је за рукопис дата награда од 100 дуката цесарских и 25 примерака књиге.

Саниџејска полиција је била веома важна књига, јер су се у њеним одредбама налазиле основе санитетског законодавства, хигијене (опште, личне, школске, комуналне), социјалне медицине и здравственог васпитања. То није био само превод аустријских и немачких закона, већ су одредбе биле прилагођене правним нормативима и санитетским условима у Србији.

Књига је завршена ставом „да је дужност државним владама да се постарају за добро теоретично-практично обучавање у санитетској полицији“. Др Медовићу је управо то и успело. Ове три књиге су биле намењене правницима, полицијским и санитетским званичницима – значи школованим и образованим државним службеницима, чија је била дужност да спроводе правне (у овом случају санитетске) прописе. Одатле проистиче закључак да је др Медовић основао, данас бисмо рекли, последипломску наставу.

А што се наставе у Великој школи тиче, др Аћим Медовић је 1871, по изненадном одласку Милана Јовановића за Нови Сад, постављен за хонорарног

професора судске медицине. Године 1879. основана је Катедра за судску медицину и јавну хигијену на Великој школи, и указом кнеза Милана др Аћим Медовић је постављен за редовног професора. Интересантно је да је пет дана касније због тога разрешен дужности секретара у Санитетском одељењу Министарства унутрашњих дела.

Др Аћим Медовић је писањем и издавањем ове три књиге унео у Кнежевину Србију одредбе немачког и аустријског санитетског законодавства и начин на који правна држава треба да решава проблеме санитетске струке. Донео је и прописе о јавном здрављу, обавезе државе да се брине о здрављу својих држављана, али и обавезу појединца да поштује прописана правила.

Сигурно је да је садржај књига др Медовића утицао на санитетске прописе који су у то време донесени у Србији: *Успројење Дома за с ума сииавше* (1861), *Закон о њодизанију и успројсјиву болница* (1865), *Закон за айойшеке и айойшекаре, за држање и ѡродавање лекова и ойрова* (1867) и *Закон о успројсјиву сйалној лекарској одбора* (1868), и на све друге расписе, уредбе и претписе.

Што се тиче непосредног учешћа Аћима Медовића у стварању санитетских закона, неоспорно је следеће:

Санитетску политику у држави водио је попечитељ тј. министар унутрашњих дела. То је од 1861. до 1867. био Никола Христић, који је једно време био и председник Министарског савета. У његовом мандату донесена су три нова, напред поменута, веома важна санитетска закона и веома много расписа. Све то није могло да се уради без стручне помоћи лекара Санитетског одељења, а то су још увек само начелник и секретар др Аћим Медовић и Стална лекарска комисија, чији је деловодитељ опет др Медовић.

У Државном архиву, у деловодном протоколу Санитетског одељења за 1860, сачувани су списи два предмета која упућују на то како су прављени санитетски закони.

Прво, 28. маја 1860. заведен је акт *Огеленија* (санитетског) у коме се „предлаже да се један проект закона начини по коме би се имали уредити и практицирати медическе науке у Србији, како приватни, тако и окружни и обштински лекари [...] и да се ово Совјету земаљском пошаље“. Одмах је попечитељ донео решење: „Овако да се учини и проект сачињен Совјету поднесе!“

Друго, Санитетско одељење поднело је 26. септембра 1860. акт у коме објашњава „да се често догађа визитирање апотеке због неуредности апотекара [...] зато да се Совјет умоли да законом определи [...]“.

Совјет је у оба случаја одговорио да „позива попечитељство да оно у изложеном смислу пројекте закона начини“. Попечитељ (касније министар) пренео је то Санитетском одељењу, које је израдило предлоге закона, израђене предлоге вратило попечитељу, овај Државном савету на усвојење и коначно кнез је закон обнародовао указом.

Законои, о којима су 1860. поднети предлози, биће донесени 1865.

Да ли треба поставити питање ко је могао да пише пројекте санитетских закона у Попечитељству внатрених дела? Наравно, само начелник и/или секретар Санитетског одељења, уз помоћ чланова Сталне лекарске комисије. Др Медовић је у то време, без икакве сумње, најпозванији стручњак у овим областима. Тешко да је ишта могло да се уради без његовог учешћа.

Др Аћим Медовић је доживео признање лекарског сталежа за живота.

Наиме, за проучавање пројекта санитетских закона које је 1879. поднео тадашњи начелник санитета др Владан Ђорђевић била је одређена Комисија састављена од шест чланова Сталног лекарског одбора, два општинска лекара и главног војног марвеног лекара. За председника комисије био је одређен др Аћим Медовић, професор Велике школе. Да ли то постављење на чело комисије треба схватити као знак признања за његову стручност и до-тадашњи рад? Акт о саставу ове комисије једини је поуздан и документован податак да је др Аћим Медовић учествовао у српском санитетском законодавству.

На основу извештаја које је поднела комисија, којом је руководио, да се понови, др Аћим Медовић, донет је најпре 28. децембра 1879. *Закон о народном саниџејском фонду*, а потом, 30. марта 1881, *Закон о уређењу саниџејске струке и чувању народног здравља*. О значају ових закона не треба посебно говорити. Или, баш о њима треба говорити много више, али не овом приликом.

Најзад, желим да кажем да је овим научним скупом приказан живот и целокупан рад др Аћима Медовића, Пољака оданог српској држави, који је искрено водио бригу о народном здрављу у Србији. На основу нових података, из средине 19. века појавио се реални лик човека, лекара и стручњака који је све радио крајње савесно и одговорно. И о свом раду оставио написане књиге.

Сазнали су се и детаљи о његовом приватном животу. Непознати су ипак остали његово порекло и пољска породица. И разлог због кога је дошао у Србију.

РАДОЈЕ ЧОЛОВИЋ

РАД ДР АЋИМА МЕДОВИЋА

Откада се 1819. године у служби кнеза Милоша појавио први школовани лекар у Србији, прошло је пуних 36 година (до 1855. године) док је један Србин пореклом из Србије завршио студије медицине (доктор Стеван Милосављевић), и 41 година током којих су српским цивилним санитетом

управљали лекари страног порекла, а са војним санитетом и дуже. До тог периода сви лекари у Србији били су странци: Словаци, Чеси, Срби из Аустроугарске, Немци, Хрвати, Словенци, Јевреји и други. Од 1855. године број лекара пореклом из Србије веома се споро повећавао, па је до краја 19. века број лекара страног порекла био већи него број лекара пореклом из Србије. Чак у тренутку формирања Српског лекарског друштва 1872. године Србија је имала укупно 56 школованих лекара, међу којима је било само неколико Срба из Србије и 8 лекарских помоћника, тзв. патрона хирургије.

Међу страним лекарима у Србији, лекари пољског порекла били су бројни. До Првог светског рата у српском цивилном и војном санитету била су укупно 32 лекара пореклом из данашње Пољске. Доктор Леонид Ерлих, који се посрбио узевши име др Ђорђе Новаковић, дошао је у Србију између 1822. и 1826. године. Почетком 1843. године на место физикуса Округа пожаревачког ступио је доктор Јоаким Медович, који је своје име посрбио у Аћим Медовић. Др Ђорђе Клиновски дошао је у Србију 1856. године и шест година служио као физикус Округа алексиначког. Године 1862. постао је физикус Управе Града Београда, а 1872. са др Аћимом Медовићем био је један од два Пољака оснивача Српског лекарског друштва. Године 1881. постао је управник Болнице за живчане и душевне болести у Београду, а 1885/86. био је начелник санитета Министарства унутрашњих дела. Др Леонард Лонткијевић дошао је у Србију 1864. и био дугогодишњи физикус у Крагујевцу. Др Казимир Гонсјоровски дошао је у Србију 1865, неколико година био управник болнице округа и вароши Београда, доцније назване Општом државном болницом. Др Казимир Станишевски дошао је у помоћ српском војном санитету са генералом Черњајевом у првом српско-турском рату и остао у Србији. Др Владислав Јасњевски, др Аврам Винавер и др Александар Вермински у Србију су дошли 1870, а др Јанко Сјенкијевић и др Михајло Лешчински 1876. године. Др Роман Сондермајер, који је студије медицине завршио у Кракову, а специјализацију хирургије у истом граду, код једног од најпознатијих хирурга тог времена, професора Јана Микулића Радецког, у Србију је дошао 1889. године, ступио у српски војни санитет, постао шеф хируршког одељења Војне болнице у Београду, у војном санитету напредовао до чина пуковника, а за време ослободилачких ратова српског народа био главни хирург српске војске, једно време начелник српског војног санитет и на крају инспектор српског војног санитета. Др Ева Хаљецка, кћи инжењера Хаљецког, који је руководио уређењем београдског кеја, завршила је студије медицине у Цириху, а специјализацију гинекологије и акушерства у Бечу код професора Шауте и Верхајма. Била је 14 година секундарни лекар гинеколошко-акушерског одељења Опште државне болнице, којом је руководио др Јован Ј. Јовановић, и предавач у бабичкој школи при том одељењу, да би 1910. године основала гинеколошко-акушерско одељење у Нишкој окружној болници.

Од 1912. до 1918. године била је управник те болнице, а затим шеф гинеколошко-акушерског одељења у тој болници. Др Тадија Машевски преминуо је од пегавца 10. фебруара 1915. године. Доцент Др Лудвик Хиршфелд и његова супруга др Хана Хиршфелд одиграли су једну од кључних улога у сузбијању епидемија три тифуса који су 1915. однели око 100.000 цивила, око 35.000 војника и око 30.000 ратних заробљеника. Они су на Солунском фронту спречили појаву епидемије тифуса у време док се припремао пробој Солунског фронта. Према истраживањима др Александра Недока, још 16 лекара пољског порекла служило је у српском војном санитету: капетан прве класе (кап. 1. кл.) др Јован Прус-Лисицки (до 1874), поручник докторанд (10 сем.) Вацлав Сипњевски (до 1876), поч. кап. 2 кл. докторанд (10 сем.) Андрија Лишка (до 1876), мајор др Ервин Штрениг (до 1877), потпук. Ромуалд/Роман Далмајер (до 1879), мајор др Михаило Лоренц (до 1879), кап. 2. кл. (контрактуални) др Лудвик витез Корева (1882–1884), кап. 1 кл. др Емануел Лутвак (до 1884), кап. 2. кл. (контрактуални) др Јован Китовић (1884–1888.), пук. др Васа Михаиловић-Пољански (1885. уочи српско-бугарског рата), поручник др или докторанд Сигисмунд Краков (до 1886), пор. (контрактуални) др Тадија Кашубски (до 1912), пук. др Болеслав Сплавски (учесник ратова 1913–1918. и 1941. године), др Слава Сипњевска (1912. Дошла је са швајцарском санитетском мисијом) и др Ева Месницка (1914. са швајцарском санитетском мисијом).

Др Аћим Медовић и Српско лекарско друштво

У *Српским новинама* је 1860. године објављен један непотписани текст за који се верује да га је написао др Аћим Медовић, секретар у Санитетском одељењу Министарства унутрашњих дела, и у којем је први пут указано на потребу оснивања Српског лекарског друштва. Др Аћим Медовић је 1868. године са др Јованом Валентом покушао да оснује Српско лекарско друштво, али они „због тадашњих прилика, нису могли успети“. Када је почетком 1872. године др Владан Ђорђевић покренуо иницијативу за оснивање Српског лекарског друштва, др Аћим Медовић је био први који га је у томе подржао и био је први потписник писма којим се група београдских лекара обратила министру унутрашњих дела с молбом да дозволи оснивање Српског лекарског друштва. Др Аћим Медовић је био први привремени, а затим и први стални изабрани председник Српског лекарског друштва.

Када се у Српском лекарском друштву повела дискусија о језику у *Српском архиву за целокупно лекарство*, часопису Друштва, др Аћим Медовић је сматрао да је Друштву „најпробитачније“: „да се служи оним терминима којима се служи народ, па уколико још нису прибрани, да их оно за своју потребу и у напредак прибира у народу; термини новосковани да се не предају

штампи, докле у друштву не издрже критику у међама напред означене слобде писања; место осталих народних термина, докле их друштво не сазна, и место новоскованих термина, који се не усвоје, да се и у напредак задржавају грчки и латински термини, као што то чине највећи научењаци у других народа. На овај начин Друштво ће српских лекара сачувати језик од квара, стране термине заменити мало по мало српским речима [...] а то је управо крајња сврха Друштву, почем су резултати његовог рада пре свега намењени народу српском.“

Др Аћим Медовић је био референт на састанцима Српског лекарског друштва, рецензент радова поднетих за публикацију у *Српском архиву за целокупно лекарство* и велики добротвор библиотеке Друштва, којој су он и његова породица поклонили око 300 књига на немачком и мађарском језику.

Медовић је Кнежевину Србију заступао 1867. године на Ветеринарском конгресу у Цириху, 1872. на конгресу мађарских лекара у бањи Махадији, а са доктором Јованом Валентом и др Владаном Ђорђевићем 1873. године на Трећем међународном лекарском конгресу у Бечу. О његовом угледу међу члановима Српског лекарског друштва говори чињеница да је 1881. године изабран тајним гласањем с највећим бројем гласова за члана Главног санитетског савета Краљевине Србије.

У српско-турским ратовима организовао је резервне болнице и био шеф Београдске војне болнице с укупно 158 постеља, која је функционисала тако добро да је њен управник др Медовић био одликован. Он је био и дугогодишњи потпредседник српског Црвеног крста.

Др Аћим Медовић као аутор првог научног рада
и првих стручних радова у српској медицини

Од 1787, с времена на време, голубачка мушица је у Србији и Аустроугарској доводила до великог помора говеда, оваца, коза, свиња и коња. Др Јован Стејић 1843. пише: „Домаћа стока овога пролећа је у источним окружјима Србије највише од злосрећне голубачке мушице пострадала.“ Др Емерик Линденмајер 1844. пише: „Само окружје Гургусовачко, Алексиначко и Црноречко, изгубило је приликом те напасти до 11.327 комада које говеда, које оваца и коза, које свиња и коња.“

23. септембар 1846: „Аустријски конзулат у Србији моли српску Владу да настоји да пронађе, шта је управо та мушица [...] те да би се [...] могао пронаћи пут и начин да се марва обезбеди ове напасти.“ 27. новембар 1846: Министарство унутрашњих дела издаје наредбу пожаревачком окружном начелству, с нарочитим налогом „да оно у сумњиви предео изашље свог окружног физикаса [...] да тај крај тачно прегледа и испит [...] да сазна и докучи о тој мушици [...] што буде од значаја за њу [...] да пажљиво састави извештај

и на време испошље Министарству на увиђај“. У пролеће 1847. др Медовић током пет месеци врши испитивање на терену и саставља Извештај Окружном начелству који оно 30. септембра 1847. доставља МУД, а оно 31. октобра 1847. Влади с пропратним писмом. Његов извештај је прослеђен аустријском конзулату, а затим Бечкој академији наука, којој га је представио др Колар.

Када се ова епизоотија 1883. године поновила у Банату, мађарска влада је на терен упутила др Едмонда Темешварија да провери резултате Медовићевих истраживања, нарочито у погледу средстава и начина предложених за уништавање те мушице. Наш познати зоолог проф. Живојин Ђорђевић оценио је да је, упркос томе што је Медовићу „недостајала претходна спрема, како за техничку обраду тако и литература“, „већи део његових опажања био је тачан“.

У два наставка часописа *Подунавка* 1848. године др Аћим Медовић је објавио први стручни рад у српској медицини „О колери у окружју пожаревачком“; у три наставка у *Чича Срећковом лисћу* објавио је рад „О одбијању деце“ (од дојења – прим. аут.); исте године у истом часопису објавио је чланак „О избору дојкиње“; у часопису *Родољубац* у 15 наставака 1858. године објавио је рад „О неговању деце у првим годинама живота“.

Др Аћим Медовић је објавио два рада и из ветеринарске медицине: 1845. године у часопису *Подунавка* рад „О начину којим наш народ овце од строке чува“, а 1848. у *Чича Срећковом лисћу* рад о „Болести јаникари“.

Др Аћим Медовић је у два наставка у часопису *Тежак* објавио чланак о јагодичастом воћу, јагоди, купини и малини, јер је сматрао да је Србија изузетно погодна земља за гајење овог веома квалитетног и исплативог воћа.

Др Аћим Медовић као аутор прве географско-историјске привредне студије о Окружју пожаревачком

Године 1852. у *Гласнику друштва српске словесности* др Аћим Медовић је на 33 стране објавио своју географско-историјско-привредну студију о Окружју пожаревачком, којој је придодao и карту тог окружја. Сматра се да је то једна од најпотпунијих и најбољих студија о том окружју уопште.

Др Аћим Медовић као аутор рада из етнологије

У два броја *Београдској великој календара*, на више од двадесет страна, писао је о манама и недостацима нашега народа и начинима како би се они могли превазићи. Веома је занимљиво како је један образовани и добронамерни странац пажљиво анализирао неке лоше особине нашег народа и дао предлоге за њихово превазилажење. Нажалост, многа његова запажања важе и данас.

Др Аћим Медовић као едукатор
изучених бербера у Кнежевини Србији

У његово време Србија није имала довољан број лекара, па су чак и лекарски помоћници – тзв. патрони хирургије – у бројним окрузима морали бити постављани на места окружних физикуса. Многа места нису имала чак ни такве „лекаре“, па су и „изучени бербери“ имали своје место у српском цивилном санитету. Увидевши да они често пута греше у индикацијама за поједине медицинске интервенције и у начину њиховог извођења, др Аћим Медовић је, као начелник у санитетском одељењу Министарства унутрашњих дела, 1867. године држао вишедневни курс за „изучене бербере“, а две године касније објавио и књигу на 411 страна под насловом *Мале хирурџијске услуџе и прва помоћ у њовредама њела за изучене бербере у Кнежевини Србији*, у којој им је до детаља објаснио шта и кад нешто смеју да ураде и описао начине како да то ураде, али и шта никако не смеју да раде.

Закључак

Аутори прилога у Зборнику надају се да су живот, дело и заслуге др Аћима Медовића за српску медицину, српску науку, српско санитетско законодавство, српско високо школство, Српско лекарско друштво, српски народ и српску државу представили на најбољи начин који је омогућила расположи-ва архивска грађа.